

PATRYK KOZIEŁ
I LO Koluszki

STEFAN IV MŁODY – NIEZNANA KARTA Z DZIEJÓW RELACJI POLSKO-MOŁDAWSKICH W XVI WIEKU

Zagadnienie relacji polsko-mołdawskich to temat zdecydowanie deficytowy w polskiej historiografii. Co znamienne, Mołdawia od nawiązania wspólnych relacji z Polską za Kazimierza Wielkiego odgrywała znaczącą rolę jako „okno” do Morza Czarnego. Wspólne kontakty zacieśniły się pod koniec XIV w., czego przejawem był hołd Piotra I Muszatowicza z 1387 r. Stosunki polsko-mołdawskie w XV w. w porównaniu do kolejnego stulecia są nieco lepiej rozpoznane dzięki wysiłkowi historyków dziewiętnastowiecznych oraz współczesnych¹. W opracowaniach i podręcznikach znajdujemy też wzmianki o panowaniu hospodara Bogdana III Ślepego i wojnie z Mołdawią z lat 1509-1510. Natomiast rządy jego syna Stefana są już swoistą „białą plamą”. Dlatego właśnie autor niniejszego artykułu chciałby przybliżyć okres relacji polsko-mołdawskich zamykający się w latach 1517-1527.

Następcą dobrze znanego Polakom Bogdana III Ślepego był jego syn, Stefan, urodzony przez konkubinę hospodara – Stancę². W literaturze występuje on z przydomkiem „młody”, a w źródłach jako Stefaniec (rum. *Ștefăniță*)³. W historiografii polskiej nie znajdujemy niemal żadnych dokładniejszych opisów jego panowania. Krótką wzmiankę dotyczącą wybranych tylko aspektów relacji Stefana IV z Polską przedstawił w swojej pracy Aleksander Jabłonowski⁴. Lakoniczne wzmianki o stosunkach z Mołdawią w latach panowania tego hospodara można znaleźć w opracowaniach Zdzisława Spieralskiego⁵. Bardziej szczegółowa

¹ A. Czołowski, *Początki Mołdawii i wyprawa Kazimierza Wielkiego r. 1359*, „Kwartalnik Historyczny”, R. 4, Lwów 1890, s. 258-285; A. Morgenbesser, *Przyczynek do dziejów Mołdawii od założenia państwa aż do wygaśnięcia dynastii Dragosza*, Lwów 1892; A. Borzemski, *Sprawa pokucka za Aleksandra*, „Przegląd Powszechny”, t. 24, Kraków 1889, s. 169-186, 361-380; A. Prochaska, *Sprawy wołoskie w wieku XV*, „Przewodnik Naukowy i Literacki”, Lwów 1888, s. 787-796, 901-912, 1006-1016, 1057-1073; A. Czołowski, *Sprawy wołoskie w Polsce do 1412 roku*, „Kwartalnik Historyczny”, R. 5, Lwów 1891, s. 569-598; A. Lewicki, *Król Jan Olbracht o kłesze bukowińskiej r. 1497*, „Kwartalnik Historyczny”, R. 7, Lwów 1893, s. 1-15; I. Czamańska, *Mołdawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*, Poznań 1996.

² C. Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova a. 1324 - 1881*, t. 1, București 2001, s. 553-557; M. Marek, *Mushati family*, <<http://genealogy.euweb.cz/balkan/balkan18.html>>; data dostępu: 09 XII 2016 r.>; (dalej: M. Marek, *Mushati family*, [online]).

³ Znajdujemy różne przydomki w zależności od rodzaju źródła: *Poselstwa i podróże polskie do Turcji*, wyd. J.I. Kraszewski, Kraków 1860; J. Demel, *Historia Rumunii*, Warszawa 1986.

⁴ A. Jabłonowski, *Sprawy wołoskie za Jagiellonów. Akta i listy*, Warszawa 1878, s. C-CX.

⁵ Z. Spieralski, *Awantury mołdawskie*, Warszawa 1967, s. 74-76; Z. Spieralski, *Kampania obertyńska 1531 roku*, Warszawa 1962, s. 85-91.

analiza źródeł w postaci kronik i listów⁶ pokazuje, jak intensywne były kontakty polsko-mołdawskie i jak szeroki zakres spraw obejmowały. Dlatego warto zgłębić zagadnienia związane z rządami i polityką prowadzoną przez tego hospodara, który niewątpliwie był bardzo barwną postacią.

Czas regencji

Stefan IV Młody zasiadł na tronie w kwietniu 1517 r. Według kroniki serbskiej miał wówczas zaledwie dziewięć lat⁷. Nie mógł zatem samodzielnie sprawować władzy. Dlatego jeszcze przed śmiercią Bogdana III wyznaczono spośród bojarów radę regencyjną, na czele której stał portar suczawski⁸, Łukasz Arbore. Była to postać znana Polakom gdyż to właśnie on bohatercko bronił Suczawy podczas wyprawy mołdawskiej Jana Olbrachta w 1497 r. Posłował też do Polski w 1503 r. w imieniu Stefana Wielkiego próbując uregulować dwustronne relacje. Arbore swoją wyjątkową pozycję regenta miał zawdzięczać moralnemu autorytetowi wśród bojarów, gdyż pełnione przez niego urzędy nie były najwyższymi w państwie⁹.

Do Krakowa wieść o nowym hospodarze dotarła za pośrednictwem starosty kamienieckiego, Stanisława Lanckorońskiego. Piotr Tomicki pisał o tym fakcie hetmanowi wielkiemu koronnemu Mikołajowi Firlejowi, informując go, że Stefan za zgodą bojarów objął tron mołdawski. Wspomniał też, że przebywający w Malborku Piotr Raresz poprosił króla o pozwolenie na wyjazd do Mołdawii. Powoływał się przy tym na poparcie tamtejszych bojarów, obiecując jednocześnie, że szybko przejmie władzę. Zygmunt nie wyraził na to zgody zasłaniając się zobowiązaniami wobec Węgrów¹⁰. Widać więc wyraźnie, że w Polsce rozważano możliwość ingerencji w sprawę sukcesji mołdawskiej. Jednak zaangażowanie w wojnę z Moskwą oraz napięcie w stosunkach z Zakonem Krzyżackim sprawiło, że król opowiedział się za utrzymaniem spokoju w Mołdawii. Regent Arbore wykonywał tymczasem pokojowe gesty wobec Polski obiecując przysłanie posła w sprawie przymierza¹¹. Aby utwierdzić go w tej postawie, król wysłał do Suczawy list zachęcając młodego hospodara do zachowania dobrych stosunków, proponując rozstrzygnięcie sporów granicznych oraz informując o włączeniu Mołdawii do przymierza polsko-tatarskiego¹².

⁶ *Acta Tomiciana*, t. 1-8, wyd. T. Działyński, Poznań 1852-1860; *Documente privitoare la Istoria Românilor culese de Eudoxiu Hurmuzaki*, t. 2, cz. 1-4, t. 11, t. 15, cz. 1, București 1890-1911; *Documente privitoare la Istoria Românilor urmare la colectiunea lui Eudoxiu Hurmuzaki*, supl. 1, t. 1, supl. 2, 1. 1, wyd. I. Bogdan i in., București 1886-1895; *Acta et epistole relationum Transylvaniae et Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, wyd. A. Veress, t. 1, Kolozsvár 1914.

⁷ G. Ureche, *Letopiseșul țării Moldovei, de când s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viața domnilor carea scrie de la Dragoș vodă până la Aron vodă*, <http://ro.wikisource.org/wiki/Letopiseșul_Țării_Moldovei_de_cînd_s-au_descălecat_Țara_și_de_cursul_anilor_și_de_viața_domnilor_care_scrie_de_la_Dragoș_vodă_până_la_Aron_vodă>, (dalej: G. Ureche, op.cit., [online]), pkt. 103-104, [online]; *Cronica lui Macarie*, w: *Vechile cronice moldovenesci pana la Urechia*, wyd. I. Bogdan, București 1891, s. 200.

⁸ Portar suczawski – jeden z urzędów w Gospodarstwie Mołdawskim obejmujący jurysdykcją okręg stołeczny. Tradycyjnie łączony z funkcją hetmana wojsk; M. Costin, *Latopis ziemi moldawskiej i inne utwory historyczne*, tłum. I. Czamańska, Poznań 1998, s. 298.

⁹ A.D. Xenopol, *Istoria Rominilor din Dacia Traiana*, t. 2, Iași 1889, s. 519-520.

¹⁰ *Acta Tomiciana*, t. 4, nr 67, s. 60-61.

¹¹ *Ibidem*, t. 4, nr 186, s. 151.

¹² *Ibidem*, t. 4, nr 187, s. 151-152.

Oslabienie Węgier związane z rządami nieletniego Ludwika Jagiellończyka oraz stale wzrastające zagrożenie tureckie sprawiły, że bojarzy mołdawscy musieli szukać porozumienia z Polską. W odpowiedzi na list Zygmunta przybył poseł gospodarski, Łukasz Kirsza (rum. *Luca Cîrjă*), zabiegając o odnowienie sojuszu polsko-mołdawskiego. W celu uzgodnienia jego warunków wysłano do Suczawy znanego tam dobrze Jerzego Krupskiego, który przedstawił oczekiwania króla. Obejmowały one kwestie: przysłanie przez stronę mołdawską posłów z prawem do podpisania przymierza, wzajemną pomoc wojskową na wypadek ataku turecko-tatarskiego, ustanowienie wolnego handlu, wyznaczenie komisarzy do rozstrzygnięcia spraw granicznych, ukrócenie obustronnych napaści¹³. Krupski nalegał jednak, aby Mołdawianie nieostrożnymi krokami nie prowokowali sułtana Selima I. Konflikt z Turcją nie leżał bowiem w interesie Polski i Litwy¹⁴. Owocem wspomnianego poselstwa było przybycie do Wilna Łukasza Kirszy i podpisanie, 2 grudnia 1517 r., przymierza polsko-mołdawskiego. Zapewniono w nim bezpieczne panowanie Stefana i jego brata Piotra¹⁵, zaręczono obustronną pomoc wojskową, obiecano nie udzielać wsparcia wrogom hospodara, a w razie jego wygnania udzielić mu schronienia w Polsce. Zobowiązano także stronę mołdawską do regularnego informowania o zagrożeniu turecko-tatarskim oraz stawiennictwa na wypadek wyprawy antytureckiej. Król złożył obietnicę obrony Mołdawii przed Turcją. Przyjęto również regulacje dotyczące handlu i spraw granicznych¹⁶.

Zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami zawarte porozumienie miało zostać potwierdzone zarówno przez Stefana, jak i przez radę bojarską. Stosowne dokumenty zostały wystawione w początkach 1518 r.¹⁷ Zygmunt ze swojej strony ratyfikował przymierze na sejmie piotrkowskim¹⁸. W kwietniu tego roku miały miejsce w Krakowie uroczystości zaślubin króla z księżniczką Boną Sforzą. Na wesele przybył także poseł hospodara z orszakiem złożonym z dziewięciu koni¹⁹. Rosnąca z czasem pozycja Bony miała swój pośredni wpływ na relacje polsko-mołdawskie. Królowa, niechętna Habsburgom, opowiadała się bowiem za pokojowym ułożeniem stosunków z Turcją, co mogło zabezpieczyć Mołdawię przed konfliktem z sułtanem²⁰. Zaangażowanie bowiem w spór z tak potężnym państwem, zważywszy na ówczesną słabość Węgier, sąsiedztwo Tatarów oraz konflikt z Moskwą, było całkowicie nierealne. Mogło przynieść Polsce i Litwie jedynie dotkliwie straty, Mołdawii utratę samodzielności, natomiast Habsburgom szansę wzmocnienia swoich wpływów na Węgrzech, które byłyby, siłą rzeczy, terenem frontowym.

W lipcu 1518 r. trwały obrady polsko-mołdawskiej komisji granicznej, która nie zdołała rozstrzygnąć wszystkich spornych kwestii. Celem ich wyjaśnienia do Suczawy pojechał

¹³ Ibidem, t. 4, nr 188, s. 152-153; M. Bielski, *Kronika polska*, wyd. K.J. Turowski, t. 2, Sanok 1856, s. 998.

¹⁴ Z. Spieralski, *Kampania obertyńska...*, s. 85-86.

¹⁵ Piotr Bogdanowicz – syn Bogdana III Ślepego, brat Stefana IV Młodego, wymieniany obok hospodara w oficjalnych dokumentach; M. Marek, *Mushati family*, [online]; A.D. Xenopol, op. cit., t. 2, s. 521.

¹⁶ *Acta Tomiciana*, t. 4, nr 189, s. 153-157.

¹⁷ *Documentele moldovenești de la Ștefăniță Voievod (1517-1527)*, wyd. M. Costăchescu, Iași 1943, nr 105, s. 491-501; Regesty: A. Jabłonowski, op. cit., s. 15.

¹⁸ M. Dogiel, *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae*, t. 1, Wilno 1758, s. 610-613; *Documente privitoare la Istoria Românilor culese...*, t. 2, cz. 3, nr 215, s. 287-292.

¹⁹ *Acta Tomiciana*, t. 4, nr 347, s. 309.

²⁰ Szerzej o politycznej działalności królowej Bony zob. M. Bogucka, *Bona Sforza*, Wrocław 2004.

wojewoda ruski, Otto Chodecki. Nie podjęto tam jednak żadnych wiążących decyzji²¹. Miesiąc później, między 14 a 18 sierpnia, spadł na Mołdawię groźny najazd tatarski pod wodzą Albu sołtana. Gospodar zebrawszy armię z północy kraju ruszył przeciwko wrogowi wzywając dwornika²² Piotra Cărăbăța²³, który miał ściągnąć wojska z południa. Szybkie działanie Mołdawian pozwoliło zaskoczyć Tatarów i pokonać ich w bitwie nad rzeką Gorową. Wielu z nich zginęło podczas przeprawy przez Dniestr. Rany miał odnieść nawet sam Albu sołtan. Udało się także uwolnić około piętnastotysięczny jasyr, który Tatarzy zdążyli zebrać²⁴. Podczas najazdu Mołdawian wspierał trzytysięczny oddział wojsk polskich wezwany przez Stefana²⁵. Pomimo szybkiej reakcji napastnicy niszczącym marszem dotarli aż do Stefanowiec (*Stefanești*) położonych w głębi państwa. Historiografia rumuńska utrzymuje, że atak Tatarów był inspirowany przez Turcję, która chciała ukarać hospodara za zawarcie przymierza z Polską²⁶.

W roku 1519 kontakty polsko-mołdawskie były znacznie bardziej ograniczone. Jedynym znaczącym wydarzeniem w stosunkach z hospodarem Stefanem było zawarcie, w dniu 7 sierpnia, umowy handlowej i ordynacji granicznej będącej dopełnieniem podpisanego wcześniej przymierza. Do Mołdawii posłował w tej sprawie Otto Chodecki²⁷. Ordynacja obejmowała szereg regulacji dotyczących następujących kwestii: spotkania komisarzy ds. sporów granicznych, ustalenie kar za napady i rabunki, zakaz zatrzymywania towarów kupcom, rozwiązania w sprawie sądów granicznych²⁸. Łukasz Arbore, sprawujący regencję i opiekę nad Stefanem IV, starał się zacieśniać relacje z Polską, gdyż tylko w królu Zygmuncie dostrzegał szansę pomocy dla Mołdawii. Rozumiał również, że Węgry, pogrążone w walkach możnowładców i zagrożone przez Turcję, nie mogły stanowić oparcia dla hospodara. Agresywna polityka sułtana groziła bowiem całkowitą utratą niezależności przez Mołdawię²⁹. Ludwik Jagiellończyk zawarł co prawda trzyletni rozejm z Selimem Groźnym, ale jak się wkrótce okazało, nie przetrwał on długo ze względu na rychłą śmierć sułtana³⁰.

W 1520 r. Piotr Raresz po raz kolejny zwrócił się z prośbą o zgodę na opuszczenie zamku malborskiego. Odmowną odpowiedź króla przesłał Piotr Tomicki sprawującemu opiekę nad Rareszem Stanisławowi Kościeleckiemu. Zygmunt nie życzył sobie, aby Piotr opuszczał

²¹ Z. Spieralski, *Kampania obertyńska...*, s. 86.

²² Dwornik – prestiżowy urząd mołdawski, w którego kompetencjach leżało sądownictwo. Było dwóch dworników: ziemi dolnej (od Dunaju do Jass) i ziemi górnej (od Jass do granic z Polską). Tak więc dwornik miał w swojej jurysdykcji połowę terytorium państwa; M. Costin, op. cit., s. 298.

²³ Petre Cărăbăț – zm. po 1523 r., wielki dwornik od 1515 r. do kwietnia 1523 r., członek rady hospodarskiej, uczestnik walk z Tatarami w 1518 r. Brał udział w spisku przeciwko Stefanowi IV Młodemu. Zdołał zbiec w 1523 r. na Wołoszczyznę, a następnie do Turcji; N. Stoicescu, *Dicționar al mărilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, București 1971, s. 298.

²⁴ G. Ureche, op. cit., pkt. 105, [online]; *Cronica lui Macarie*, s. 200; *Cronica Moldopolona de Nicolae Brzeski 1559-1566*, w: *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor*, wyd. I. Bogdan, București 1895, s. 128; N. Iorga, *Istoria armatei românești*, t. 1, București 1970, s. 118-120.

²⁵ Marcin Bielski błędnie wskazuje na Bogdana jako ówczesnego hospodara, a podawanie przez niego liczby należy traktować z pewną rezerwą; M. Bielski, op. cit., t. 2, s. 1003-1004.

²⁶ A. D. Xenopol, op. cit., t. 2, s. 522.

²⁷ Z. Spieralski, *Kampania obertyńska...*, s. 86-87.

²⁸ *Acta Tomiciana*, t. 5, nr 90, s. 90-93; L. Hubert, *Pamiętniki historyczne*, t. 1, Warszawa 1861, s. 268-274.

²⁹ A.D. Xenopol, op. cit., t. 2, s. 522; Z. Spieralski, *Awantury mołdawskie*, s. 74.

³⁰ *Documente privitoare la Istoria Românilor culese...*, t. 2, cz. 3, nr 223, s. 303-307.

Malbork, gdyż mu nie ufał³¹. W czerwcu przybył z Mołdawii poseł z ostrzeżeniem o ruchach Tatarów i potencjalnym zagrożeniu dla Polski. Informacje te potwierdzili później szpiedzy z Krymu. Król wobec tego rozesłał wici na pospolite ruszenie mianując dowódcą wojewodę podolskiego, Marcina Kamienieckiego³². Postępowanie hospodara, reprezentowanego przez regenta, było zatem wyrazem dobrej woli i chęci utrzymania bliskich relacji. W tym celu Zygmunt napisał do Stanisława Lanckorońskiego nakazując mu ukrócenie zajęć granicznych i zaprowadzenie pokoju. Poddani Stefana dopuszczający się fałszowania monety mieli zostać surowo ukarani³³.

We wrześniu doszło do wydarzenia, które okazało się później bardzo ważne dla Europy, a szczególnie Węgier, Mołdawii i Polski. W tym czasie zmarłego sułtana Selima I Groźnego zastąpił jego syn, Sulejman II Wspaniały³⁴. Rządząca w imieniu Ludwika Jagiellończyka węgierska rada królewska, starając się wykorzystać zamieszanie związane ze zmianą sułtana, nie przedłużyła rozejmu z Turcją dopuszczając się okaleczenia tureckiego posła. Był to błąd, który ściągnął w następnym roku śmiertelne zagrożenie nie tylko na Węgry, ale także na Mołdawię i Polskę³⁵.

Trwająca od 1519 r. wojna polsko-krzyżacka zakończyła się podpisaniem czteroletniego rozejmu w kwietniu 1521 r. Umożliwiło to skierowanie uwagi króla na południowy teatr działań. Haniebny pod względem dyplomatycznym czyn Węgrów pociągnął za sobą dramatyczne konsekwencje. Zanim jednak Sulejman podjął działania, Zygmunt skontaktował się z hospodarem Stefanem, dziękując mu za ostrzeżenia z 1520 r., zapewniając o pomocy i prosząc o czujność. W drugim liście informował o wysłanym do Konstantynopola gońcu w celu uzyskania zgody na przyjazd polskiego posła³⁶. Król, próbując wysłać posła do sułtana, chciał pośredniczyć w porozumieniu między nim a Węgrami. Zrezygnował jednak z tych planów dowiedziawszy się, że Sulejman w maju wyruszył nad Dunaj. Sułtan zażądał od Mehmed Gireja dywersyjnego ataku na Polskę, w celu odciążenia jej uwagi od spraw węgierskich, lecz ten odmówił zasłaniając się podpisanym z Zygmuntem przymierzem, które przynosiło chanowi pokaźne zyski. Do Suczawy przybył także goniec turecki z żądaniem wyekspediowania posiłków na wyprawę sułtańską. Hospodar zdołał się jednak wymówić zagrożeniem ze strony Tatarów oraz odpowiednią sumą pieniędzy³⁷. Stefan wysłał jednak wiadomość do Krakowa z informacją o wyprawie tureckiej i jej postępach. Król dziękował mu za to, prosząc o ewentualną pomoc dla Polski w razie ataku wroga. Przesłał też pozyskane informacje do króla węgierskiego³⁸.

Armia turecka szybkim marszem podeszła pod Belgrad, który skapitulował 29 sierpnia. Tak więc droga na Węgry stanęła otworem. Ludwik Jagiellończyk ze zgromadzonymi siłami

³¹ *Acta Tomiciana*, t. 5, nr 136, s. 143.

³² *Ibidem*, t. 5, nr 284, s. 272; *Volumina Constitutionum*, t. 1, cz. 1, s. 341-342.

³³ *Ibidem*, t. 5, nr 285, s. 273.

³⁴ Sulejman II Wspaniały – sułtan turecki od 30 IX 1520 r. do 6 IX 1566 r.; B. Włodarski, *Chronologia polska*, Warszawa 1957, s. 462.

³⁵ A. Dziubiński, *Stosunki dyplomatyczne polsko-tureckie w latach 1500-1572 w kontekście międzynarodowym*, Wrocław 2005, s. 42-43.

³⁶ *Acta Tomiciana*, t. 5, nr 412, 424, s. 386-387, 394.

³⁷ *Ibidem*, t. 6, nr 204, s. 226-232.

³⁸ *Documente privitoare la Istoria Românilor culese...*, t. 2, cz. 3, nr 251-254, s. 357-359.

nie zdążył dotrzeć na miejsce, ponieważ twierdza została poddana na skutek zdrady³⁹. Sukces turecki zwiększał zagrożenie dla Mołdawii i skłaniał regenta, Łukasza Arbore, do ścisłego trzymania się postanowień przymierza z Polską.

Wydarzeniem mogącym potęgować strach bojarów mołdawskich i młodego hospodara były wypadki rozgrywające się w końcu 1521 r. na Wołoszczyźnie. 15 września zmarł hospodar Neagoe Basarab, a w kraju zapanował okres zamętu. Wśród kilku walczących o władzę pretendentów tylko Teodozjusz i Wład-Dragomir Călugărul (Mnich) zdołali zdobyć ją choć na krótki okres⁴⁰. Sytuację z uwagą śledziły Węgrzy, które po stracie Belgradu znalazły się w trudnej sytuacji wobec ekspansji sułtańskiej⁴¹. W sprawy wołoskie wmięszali się także Turcy, pustosząc dotkliwie Wołoszczyznę w drodze powrotnej spod Belgradu. Sulejman rozważał nawet utworzenie na tym terenie zwyczajnego sandzaku tureckiego. Podejmowane były próby osadzenia na tamtejszym tronie tureckiego kandydata – Mehmeda. Zdobył on czasowo tron i przystąpił do krwawej rozprawy z opozycją bojarą, powodując masowe ucieczki bojarów do Mołdawii i Siedmiogrodu⁴². Względą stabilizację przyniosło dopiero objęcie władzy przez hospodara Radu V z Afumați⁴³. Los Wołoszczyzny mógł w każdej chwili spotkać Mołdawię, co skłoniło regenta Arbore i, osiagającego wiek sprawny, Stefana do skierowania kolejnego poselstwa do Polski.

Samodzielne rządy Stefana Młodego

W 1522 r. Stefan IV Młody rozpoczął samodzielne rządy w Mołdawii. Prawdopodobnie pozostawał jednak nadal pod dużym wpływem sędziwego i doświadczonego Łukasza Arbore. Od początku w całej pełni ukazał się okrutny i gwałtowny charakter nowego hospodara⁴⁴. Z tego właśnie powodu dwóch bojarów, Izaak i Birlan, zbiegło do Polski, gdzie mieli otrzymać schronienie. Stefan podejrzewał ich o wspieranie Piotra Raresza, dlatego wysłał w tej sprawie posła do króla, domagając się wydania zbiegów oraz wyrażając niezadowolenie z postępowania strony polskiej, która w ten sposób złamała ustalenia zawartego przymierza⁴⁵. Zygmunt dziękował za informacje o zagrożeniu, zapewniał o pomocy dla Mołdawii oraz tłumaczył, iż dopiero niedawno dowiedział się o obecności bojarów w Polsce. Zapowiadał, że napisze do starosty kamienieckiego, Stanisława Lanckorońskiego, zakazując udzielania im pomocy⁴⁶. Oczywiście jest, że król nie chciał narażać relacji polsko-mołdawskich w świetle wydarzeń z roku 1521 i dogasającej wojny litewsko-moskiewskiej. Co ciekawe, podobne żądania dotyczące wydania zbiegów hospodar skierował także, w lutym 1522 r., do władz

³⁹ *Kronika od r. 1507 do 1541 spisana*, w: *Biblioteka starożytna pisarzy polskich*, wyd. K. Wójcicki, t. 6, Warszawa 1854, s. 16-17; M. Bielski, op. cit., t. 2, s. 1021; Z. Spieralski, *Awantury mołdawskie*, s. 74-75.

⁴⁰ C. Rezachevici, op. cit., s. 147-152.

⁴¹ *Documente privitoare la Istoria Românilor culese ...*, t. 15, cz. 1, nr 464, s. 254.

⁴² *Ibidem*, t. 15, cz. 1, nr 455, s. 255; G. Ureche, op. cit., pkt. 106, [online]; A.D. Xenopol, op. cit., t. 2, s. 523-524.

⁴³ Radu V z Afumați – hospodar wołoski od stycznia do kwietnia i od czerwca do sierpnia 1522 r., od października 1522 r. do kwietnia 1523 r., od stycznia do marca 1524 r., od października 1524 r. do stycznia 1529 r.; C. Rezachevici, op. cit., s. 152-159, 165-166, 168-174.

⁴⁴ Z. Spieralski, *Awantury mołdawskie*, s. 74-75.

⁴⁵ A.D. Xenopol, op. cit., t. 2, s. 522-523.

⁴⁶ *Acta Tomiciana*, t. 6, nr 19, s. 24.

siedmiogrodzkiej Bystrzycy⁴⁷. Stefan chciał zatem ostatecznie rozprawić się z opozycją bojarską, która sprzeciwiała się jego działaniom.

Ucieczki bojarów nie mogły być jednak powodem do zerwania współpracy polsko-mołdawskiej. Zygmunt na przełomie lutego i marca przyjął posła tatarskiego Erliya Mirzę, który przywiózł potwierdzenie przymierza⁴⁸. Zabezpieczywszy w ten sposób kresy, król wysłał do Mołdawii Ottona Chodeckiego. Wojewoda ruski miał zapewnić hospodara o przychylności strony polskiej, zwrócić uwagę, że zagrożenie turecko-tatarskie jest groźne dla obu państw. Miał również poinformować, że Zygmunt wysłał poselstwa do Ludwika Jagiellończyka, papieża i innych książąt chrześcijańskich, aby pozyskać subsydia na walkę z Turcją. Stefan został wezwany do przygotowania sił na ewentualną agresję sułtana⁴⁹. Odpowiedzią było poselstwo, które przybyło do przebywającego w Wilnie polskiego władcy. Posłowie, powołując się na wcześniejszą wizytę w Suczawie Ottona Chodeckiego, prosili Zygmunta, żeby interweniował w całej Europie w celu zorganizowania koalicji antytureckiej. Z nieukrywanym strachem przytaczali opisane wyżej wydarzenia, jakie rozgrywały się na Wołoszczyźnie, obawiając się podzielenia jej losu. Ponadto zachęcali do poczynienia przygotowań na Rusi i Podolu oraz szybkiego podpisania pokoju z Moskwą⁵⁰.

Król, zdając sobie sprawę ze słabości Węgier, potęgi tureckiej i zagrożeń, jakie niósł ze sobą nowy konflikt, nie chciał dawać jednoznacznych zapewnień stronie mołdawskiej. Być może takim zachowaniem zraził do siebie młodego hospodara. Pisał bowiem do prymasa Łaskiego, że Stefan stracił nadzieję na polskie wsparcie i widzi w Polsce raczej wroga niż sojusznika⁵¹. Najprawdopodobniej w tym czasie prymas wystąpił z projektem małżeństwa Stefana IV z nieślubną córką Zygmunta, Katarzyną⁵². Miał to być sposób na mocniejsze związanie Mołdawii z Polską i odbudowanie wzajemnego zaufania. Łaski prawdopodobnie poczynił nawet jakieś wstępne rozmowy w tej sprawie. Król, urażony samowolą prymasa, odrzucił zdecydowanie ten pomysł jednoznacznie stwierdzając, że hospodar nie powinien robić sobie żadnych nadziei. Obawiał się również, że może to przynieść dalsze pogorszenie wspólnych relacji⁵³. Rzeczywiście, Stefan IV był głęboko oburzony zachowaniem Polaków, co miało dalsze konsekwencje⁵⁴. Trudno jest określić konkretny okres rozmów w tej sprawie, gdyż listy nie są datowane, lecz w konfrontacji z ustaleniami rumuńskiej historiografii można wnioskować, iż była to połowa 1522 r.

Łukasz Arbore zaniepokojony sytuacją na Wołoszczyźnie, gdzie toczyła się faktyczna wojna o przetrwanie gospodarstwa, postanowił skierować kolejne poselstwo do króla w celu zacieśnienia przymierza. Sprawował je doświadczony dyplomata mołdawski, Łukasz Kirsza. Obszerna legacja w języku ruskim dobitnie pokazuje złożoność sytuacji w tym regionie

⁴⁷ *Documente privitoare la Istoria Românilor culese ...*, t. 15, cz. 1, nr 470, s. 257.

⁴⁸ D. Kołodziejczyk, *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania: international diplomacy on the European periphery (15th-18th century) : a study of peace treaties followed by annotated documents*, Boston 2011, dok. nr 21, s. 663-664.

⁴⁹ *Acta Tomiciana*, t. 6, nr 45, s. 53-54.

⁵⁰ A. Jabłonowski, op. cit., s. 113-116.

⁵¹ *Acta Tomiciana*, t. 6, nr 59, s. 78.

⁵² Katarzyna – ur. ok. 1503 r., zm. 1548 r., córka Zygmunta i Katarzyny Telniczanki, wydana za Jerzego hr. Montfort po 1522 r.; Z. Wdowiszewski, *Genealogia Jagiellonów i Domu Wazów w Polsce*, Kraków 2005, s. 194-196.

⁵³ *Acta Tomiciana*, t. 6, nr 106, s. 118-119.

⁵⁴ A.D. Xenopol, op. cit., t. 2, s. 523.

Europy w połowie 1522 r. Kirsza wspominał o zdobyciu Belgradu, wyrzucając królowi, że gospodar wielokrotnie ostrzegał Ludwika Jagiellończyka, lecz ten nie poczynił odpowiednich przygotowań. Sułtan w 1521 r. żądał od Mołdawian uderzenia na Siedmiogród. Stefan IV zdołał się jednak wymówić zagrożeniem tatarskim oraz odpowiednią sumą pieniędzy dla wysłannika Sulejmana. Kolejny raz przytoczone zostały wydarzenia z Wołoszczyzny, gdzie turecki namiestnik Mehmed próbował przejąć władzę, walcząc z hospodarem Radu V. Poseł informował także o trwającym oblężeniu Rodos przez wojska sułtańskie, której ewentualne zdobycie pozwoliłoby skierować potęgę turecką przeciwko Węgrom. Zygmunta, jako władcę dwóch potężnych państw, wezwano do obrony chrześcijaństwa, w tym Mołdawii. Kirsza wspominał także o wysłanniku sułtana, który jeszcze w 1521 r. pytał hospodara o możliwość przemarszu przez jego państwo przeciwko Polsce. Prawdopodobnie miało to na celu spotęgowanie strachu zarówno w Mołdawianach, jak i Polakach⁵⁵. Datacja tego poselstwa określana jest w polskich opracowaniach na rok 1523⁵⁶. Jednoznacznie jednak wspomniane jest w nim trwające oblężenie wyspy Rodos⁵⁷. Pozwala to wnioskować, iż poselstwo to miało miejsce w drugiej połowie 1522, a nie w 1523 r.

Odpowiedź króla była zdecydowanie przychylna. Zygmunt podziękował hospodarowi za postawę wobec tureckiej agresji na Węgry. Zapewnił też o pomocy na wypadek zagrożenia. Pisał o listach, jakie rozesłał do papieża i innych władców europejskich w celu współpracy antytureckiej. Prosił Stefana, aby ten trwał w sojuszu z Polską dla dobra obu państw⁵⁸. Wysłanie Kirszy do Polski było inicjatywą Łukasza Arbore, który miał na uwadze dobro Mołdawii. Tymczasem Stefan, obrażony odmową oddania mu córki Zygmunta, nie słuchał rad swoich doradców. Mimo przychylniej postawy Polaków był wściekły na regenta i Kirszę, że podjęli negocjacje bez jego wyraźnego rozkazu. Nie docierały do niego argumenty mówiące o korzyściach płynących z silniejszego związania się z Polską⁵⁹.

Okrutne rządy Stefana IV musiały budzić opór wśród bojarów. Jego owocem był spisek zawiązany przez opozycję we wrześniu 1522 r. Usiłowano zabić hospodara, lecz ten zdołał pokonać spiskowców. Perkułab niemiecki Costia, wisternik Maxim oraz logofet Iwanko ponieśli śmierć, a reszta zbiegła na Węgry⁶⁰. Nieudana próba przewrotu mogła być przyczyną krwawej rozprawy z bojarami dokonanej przez Stefana w roku następnym.

Próbie załagodzenia sytuacji pokrzyżowała kolejna ucieczka członka rady hospodarskiej do Polski. W marcu 1523 r. z Suczawy zbiegł postelnik⁶¹, Cosma Șerpe⁶². Ta bardzo wpływowa postać była jednym z najbliższych gospodarowi urzędników. Przyjęcie go w Polsce groziło dalszym zaognieniem stosunków z zapalczywym i nieobliczalnym Stefanem IV. Niepokojące wieści docierające z Suczawy skłoniły króla do podjęcia próby mediacji. Wysłano więc list, wstawiając się za zbiegłym postelnikiem, chcąc w ten sposób zaprowadzić pokój wewnętrzny

⁵⁵ *Acta Tomiciana*, t. 6, nr 204, s. 226-232; A.D. Xenopol, op. cit., t. 2, s. 523-527.

⁵⁶ Z. Spieralski, *Kampania obertyńska...*, s. 88-89.

⁵⁷ Oblężenie Rodos trwało od 24 VI do 21 XII 1522 r.; A. Dziubiński, op. cit., s. 47.

⁵⁸ *Acta Tomiciana*, t. 6, nr 205, s. 232-233; *Documentele moldovenești...*, nr 112, s. 553-557.

⁵⁹ A.D. Xenopol, op. cit., t. 2, s. 527.

⁶⁰ *Cronica Moldopolona de Nicolae Brzeski...*, s. 129.

⁶¹ Postelnik – centralny urząd mołdawski będący odpowiednikiem polskiego marszałka nadwornego. Postelnik był najbliższym gospodarowi urzędnikiem. Mógł wchodzić do jego komnat bez zapowiedzi i w dowolnym momencie; M. Costin, op. cit., s. 298.

⁶² G. Ureche, op. cit., pkt. 106, [online]; A.D. Xenopol, op. cit., t. 2, s. 522-523.

w Mołdawii⁶³. Sprawy zaszły jednak zbyt daleko. W kwietniu 1523 r. gospodar skazał na śmierć Łukasza Arbore oraz jego synów. Egzekucja, poprzez ścięcie, odbyła się na dworze gospodarskim w Hârlau. Rozprawił się także ostatecznie z opozycją bojarską i skupił pełnię władzy w swoim ręku⁶⁴. Przyczyną konfliktu Stefana z byłym regentem miało być odmienne spojrzenie na problemy państwa. Łukasz Arbore był zwolennikiem roztropnej polityki opiekuńczej się o współpracę z Polską dla utrzymania możliwie szerokiej niezależności Mołdawii. Natomiast gospodar Stefan kierowany porywczym charakterem nie potrafił realnie ocenić położenia, w jakim znalazło się jego państwo. Teza o sprzyjaniu przez Łukasza Arbore Piotrowi Rareszowi poddawana jest w wątpliwość przez historyków rumuńskich⁶⁵. Innym dowodem na okrutne postępowanie Stefana jest list Ottona Chodeckiego do mieszczan Bystrzycy Siedmiogrodzkiej, w którym poruszona jest sprawa zbiegłych przed prześladowaniami bojarów⁶⁶. Chodeccy, tradycyjnie wrogo ustosunkowani do gospodarów, wspierali opozycję mołdawską. Przystępując do rozprawy z wewnętrzną opozycją, Stefan starał się jednocześnie zdobyć środki finansowe na zabezpieczenie granic przed interwencją z zewnątrz.

Chaos, jaki zapanował w 1523 r. u południowego sąsiada Polski, mógł zostać łatwo wykorzystany przez Turcję jako argument za interwencją zbrojną. Dlatego Zygmunt postanowił wysłać do Suczawy kolejne poselstwo. Na jego czele stanęli: biskup kamieniecki, Wawrzyniec Międzyzyleski⁶⁷ oraz kasztelan lwowski, Jerzy Krupski. Posłowie mieli wyrazić głębokie zaniepokojenie konfliktem gospodarza z poddanymi i zwrócić uwagę, że może to zostać wykorzystane przez Turcję. Król przez posłów zapewniał o swojej przychylności oraz wezwał Stefana do pogodzenia się z bojarami i przyjęcia zbiegłych dostojników. Zygmunt Stary chciał widzieć bezpieczną i silną Mołdawię, która znajdowała się na froncie walki z Turcją⁶⁸. List z relacją o rozprawie Stefana z bojarami i możliwych konsekwencjach tego kroku skierowano też do Ludwika Jagiellończyka, próbując przez Węgrów wpłynąć na młodego gospodarza⁶⁹.

Niepokój Zygmunta odnosił się także do działań Turcji, która przygotowywała najazd na Węgry i chciała odciągnąć uwagę strony polskiej. O współpracę z sułtanem podejrzewano Stefana IV, gdyż aresztował on biskupa Międzyzyleskiego przebywającego wówczas w Suczawie⁷⁰. Mogła to być próba zaangażowania Polski w Mołdawię kosztem spraw węgierskich. Niemniej jednak dokładne motywacje gospodarza pozostają bardzo tajemnicze, co widać także w korespondencji Zygmunta Starego dotyczącej tej sprawy. Tymczasem bojarzy przysyłali listy, prosząc o pomoc w pozbyciu się okrutnego władcy⁷¹. Uwięzienie polskiego posła wyjątkowo oburzyło króla, który skontaktował się w tej sprawie Ludwikiem Jagiellończykiem, prosząc o interwencję w Mołdawii celem załagodzenia tamtejszych konfliktów. Wskazywał także, jak groźna jest to sytuacja w obliczu potęgi tureckiej. W kolejnych listach

⁶³ A. Jabłonowski, op. cit., s. 116-117.

⁶⁴ G. Ureche, op. cit., pkt. 107, [online]; *Cronica lui Macarie*, s. 202; N. Stoicescu, op. cit., s. 261.

⁶⁵ A.D. Xenopol, op. cit., t. 2, s. 527-529.

⁶⁶ *Acta et epistole relationum Transylvaniae...*, t. 1, nr 99, s. 135-136.

⁶⁷ Wawrzyniec Międzyzyleski h. Jastrzębiec – ur. 1480 r., zm. 1529 r., biskup kamieniecki od 1518 r., poseł i dyplomata. Posłował do Rzymu, Mołdawii, na Mazowsze, na Litwę. Zaufany współpracownik króla Zygmunta, a szczególnie królowej Bony; K. Baczkowski, *Międzyzyleski Wawrzyniec*, PSB, t. 21, Kraków 1976, s. 45-47.

⁶⁸ *Acta Tomiciana*, t. 6, nr 242, s. 284-285.

⁶⁹ *Documente privitoare la Istoria Românilor culese...*, t. 2, cz. 3, nr 304, s. 437-438.

⁷⁰ *Acta Tomiciana*, t. 6, nr 275, s. 307.

⁷¹ *Ibidem*, t. 6, nr 268, s. 301.

skierowanych na Węgry polski władca przestrzegał przed możliwością całkowitej utraty Mołdawii. W sierpniu 1523 r. rozważano nawet obalenie Stefana IV i oddanie władzy jego młodszemu bratu – Piotrowi. Negatywne stanowisko wobec tych planów zajęła szlachta małopolska obawiająca się najazdu tatarskiego i zalecająca odesłanie Cosmy Șerpe. Sam postelnik gorąco zachęcał do obalenia hospodara obiecując szerokie poparcie bojarów⁷². Król Zygmunt pisał w tej sprawie także do swojego bratanka wspominając o napięciu, jakie wywołał Stefan. Prosił Ludwika, aby w razie ucieczki hospodara na Węgry zatrzymał go i uniemożliwił mu nawiązanie współpracy z Turkami⁷³.

Tymczasem Stefan, przetrzymujący biskupa Międzyzyleskiego, domagał się w zamian za jego uwolnienie głowy postelnika. Było to oczywiście całkowicie nierealne żądanie młodego władcy, który działał wręcz na swoją szkodę⁷⁴. Interwencje polsko-węgierskie w Suczawie przyniosły jednak efekt w postaci uwolnienia biskupa we wrześniu 1523 r.⁷⁵ Hospodar po tych wydarzeniach przyjął antypolską postawę, intrygując przeciwko Zygmuntowi na dworze sułtańskim oraz grożąc sojuszem z Turcją, jeśli Cosma Șerpe nie zostanie mu wydany⁷⁶.

We wrześniu 1523 r. miał miejsce kolejny, nieudany, bunt przeciwko Stefanowi IV. Okupiony został dalszymi ofiarami wśród bojarów i licznymi ucieczkami poza granice Mołdawii⁷⁷. Jak wspominał w swojej kronice mnich Macarie, wielu pojmanych zostało srogo ukaranych, a większość jako uciekinierzy zmarła w obcych stronach⁷⁸. Tym samym nieaktualne stały się plany osadzenia Piotra na tronie hospodarskim, które omawiane były przez króla z kanclerzem Szydłowieckim⁷⁹. Na sejmie walnym piotrkowskim relację z poselstwa do Mołdawii zdawał biskup Międzyzyleski. Wówczas oczyszczono z zarzutów Jerzego Krupskiego, którego oskarżano o współpracę ze Stefanem przy uwięzieniu Międzyzyleskiego. Przybył też wysłannik hospodara, Tomasz Barnowski, starając się załagodzić zajście, jakim było uwięzienie polskiego posła⁸⁰.

Trudno jest jednoznacznie zinterpretować zachowanie hospodara, który starał się w bardzo niebezpieczny sposób lawirować między Polską, Węgrami a Turcją. Pomimo otwarcie antypolskiej postawy w 1523 r. ostrzegł Węgrów przed możliwym atakiem tureckim⁸¹. W czerwcu 1524 r. spadł na Polskę pierwszy w tym roku najazd turecko-tatarski. Zagony wroga pustoszyły Ruś, Podole i Wołyń. Król Zygmunt, będąc pod wrażeniem zniszczeń, zwołał pospolite ruszenie na wypadek powrotu wroga⁸². Poproszony o pomoc, hospodar mołdawski w bardzo wyzywający sposób odmówił twierdząc, że sam potrzebuje pomocy

⁷² Ibidem, t. 5, nr 289, 295, s. 318, 323-324.

⁷³ Ibidem, t. 6, nr 275-276, 280, s. 307-308, 310-311; *Documente privitoare la Istoria Românilor culese...*, t. 2, cz. 3, nr 305-306, s. 438-440.

⁷⁴ *Documente privitoare la Istoria Românilor culese...*, t. 2, cz. 3, nr 307, s. 440-441; Z. Spieralski, *Kampania obertyńska...*, s. 89.

⁷⁵ *Acta Tomiciana*, t. 6, nr 295, s. 323-324.

⁷⁶ A.D. Xenopol, op. cit., t. 2, s. 530-531.

⁷⁷ Część z nich jako naturalny kierunek ucieczki wybrała Siedmiogród; *Documente privitoare la Istoria Românilor culese ...*, t. 15, cz. 1, nr 498, s. 273-274.

⁷⁸ G. Ureche, op. cit., pkt. 108, [online]; *Cronica lui Macarie*, s. 202.

⁷⁹ *Acta Tomiciana*, t. 6, nr 297, s. 325.

⁸⁰ Z. Spieralski, *Kampania obertyńska...*, s. 89.

⁸¹ *Acta et epistole relationum Transylvaniae...*, t. 1, nr 95, s. 128.

⁸² *Acta Tomiciana*, t. 7, nr 21, 23, s. 23-24, 25-26.

i nie zamierza narażać się sułtanowi, skoro król nie robi nic, aby ochronić własne ziemie. Przestrzegając jednak o gromadzących się oddziałach wroga urągliwie podkreślając, że nie jest strażnikiem polskich granic⁸³. Przemarsz wojsk tureckich w kierunku Polski był także zagrożeniem dla Stefana. Dlatego zaatakował on wycofujące się siły wroga. Doszło do bitwy z Turkami pod Tărășăuți, z której tylko jednostki uszły z życiem⁸⁴. Mimo wszystko w Polsce pojawiały się głosy sugerujące ścisłą współpracę mołdawsko-turecką⁸⁵. Drugi najazd na ziemie polskie, złożony głównie z Tatarów, był dużo słabszy, lecz po raz kolejny pokazał słabość naszej obrony wynikającej ze zbyt małej ilości wojsk, źle działającego wywiadu i opieszale zbierającego się pospolitego ruszenia⁸⁶.

Zmienne postępowanie hospodara mołdawskiego ujawniło poselstwo, przysłane w 1524 r., z prośbą o odnowienie przymierza i ukrócenie zajęć granicznych. Po wcześniejszej, zdecydowanej odmowie pomocy Stefan chciał jednak utrzymać porozumienie z Polską, która mogła stać się jego jedynym wsparciem⁸⁷. Wiązało się to również z kompletną słabością Węgier, gdzie Zygmunt wysłał biskupa Andrzeja Krzyckiego, mającego wezwać możnowładców do podjęcia przygotowań i zabezpieczenia kraju. Jednak wewnętrzne podziały i walki o wpływy całkowicie zajmowały Węgrów, odsuwając kwestie obrony na dalszy plan. Fiasko misji Krzyckiego zmusiło króla do podjęcia zdecydowanych działań⁸⁸.

Sejm piotrkowski w początkach 1525 r. uchwalił poselstwo do Konstantynopola, stawiając na jego czele Stanisława Odrowąża ze Sprowy⁸⁹. Z listów wysyłanych do sułtana wynika, że ten bardzo chętnie zgodził się na przyjazd polskiego posła⁹⁰. Wśród celów, jakie postawiono Odrowążowi, znajdujemy: negocjacje w sprawie przedłużenia rozejmu na sześć lat, oczyszczenie króla z oskarżeń rzucanych przez hospodara Stefana, regulacja kwestii handlowych, prośbę o ukrócenie najazdów Tatarów białogrodzkich na ziemie polsko-litewskie⁹¹. Próby włączenia w prowadzone negocjacje rozejmowe także Węgier nie powiodły się. Podobnie podejmowane przez Stanisława Odrowąża próby skłonienia możnowładców węgierskich do zgody. W tej sytuacji Zygmunt z ulgą przyjął podpisanie przez sułtana trzyletniego rozejmu obowiązującego do listopada 1528 r. Poseł królewski zdołał też oddalić oskarżenia rzucane przez hospodara⁹².

Po wydarzeniach 1523 r. kontakty polsko-mołdawskie znacząco się rozluźniły. Wynikało to z prowokacyjnego zachowania Stefana IV, jak również zaangażowania strony polskiej w negocjacje sojuszu z Francją i sprawy pruskie. Hospodar Stefan w 1525 r. nie powodował Polsce większych problemów, gdyż zaangażował się w ryzykowny, w jego położeniu, konflikt z władcą Wołoszczyzny Radu V z Afumați. Powodem sporu były kobiety, a dokładnie córki

⁸³ Ibidem, t. 7, nr 59, s. 60; *Documentele moldovenesti...*, nr 115, s. 560-563.

⁸⁴ G. Ureche, op. cit., pkt. 109, [online]; *Cronica lui Macarie*, s. 202.

⁸⁵ *Documente privitoare la Istoria Românilor culese ...*, t. 11, nr 4, s. 3.

⁸⁶ M. Bielski, op. cit., t. 2, s. 1027-1028.

⁸⁷ Ibidem, t. 2, s. 1030.

⁸⁸ W. Pociecha, *Królowa Bona. Czasy i ludzie Odrodzenia*, t. 2, Poznań 1949, s. 208-209; J. Szujski, op. cit., t. 2, s. 199.

⁸⁹ Stanisław Odrowąż ze Sprowy h. Odrowąż – zm. 1542/43 r., kasztelan żarnowski od 1509 r., biecek od 1526 r., wojewoda bełski od 1535 r., ruski od 1537 r., poseł, dyplomata; W. Dworzaczek, *Odrowąż Stanisław ze Sprowy*, PSB, t. 23, Kraków 1978, s. 555-556.

⁹⁰ *Acta Tomiciana*, t. 7, nr 43-44, s. 277-278.

⁹¹ Ibidem, t. 7, nr 47, s. 279-281.

⁹² *Documente privitoare la Istoria Românilor culese ...*, t. 2, cz. 1, nr 32, s. 29-30; W. Pociecha, *Królowa Bona...*, t. 2, s. 209-210.

zmarłego gospodarza Neagoe Basaraba. Obaj konkurenci chcieli poślubić młodszą z nich, Roksandę. Dla Raduła ślub z córką Basaraba miał ogromne znaczenie polityczne, gdyż w ten sposób chciał on utwierdzić swoje prawa do tronu⁹³. Determinacja gospodarów była tak wielka, że Stefan najechał w lutym 1526 r. Wołoszczyznę, narażając się na śmiertelnie groźny odwet Turcji. Nie stanął jednak do walki z Radulem, wycofując się po osiągnięciu miasta Târgușor i decydując się na zawarcie pokoju, o czym króla Ludwika informował wojewoda siedmiogrodzki, Jan Zapolya⁹⁴. Ostatecznie Roksandę poślubił władca Wołoszczyzny, a gospodarz mołdawski musiał zadowolić się starszą, Stancą⁹⁵.

Sulejman nie zdecydował się ukarać Stefana tylko dlatego, że kończył przygotowania do wielkiej wyprawy przeciwko Węgrom. Sułtan zażądał natomiast od gospodarza przysłania posiłków. Ten zaś, podobnie jak w 1521 r., odmówił, a nawet w czerwcu wysłał posła do Ludwika Jagiellończyka z ostrzeżeniem i propozycją wspólnej walki przeciwko Turkom⁹⁶. Tymczasem wybitny historyk rumuński, Nicolae Iorga, wspominał w swojej pracy, że poseł Jana Zapolyi, Urban Bathyani, wysłany do Mołdawii na próżno próbował nakłonić Stefana do porozumienia z gospodarzem wołoskim i wystawienia wspólnych sił przeciwko Turkom. Sulejman natomiast zabezpieczył sobie wierność Radu V z Afumati, zabierając jego syna do swojego obozu⁹⁷. Dalsze działania zostały sparaliżowane przez szybkie postępy armii tureckiej, która 23 kwietnia 1526 r. wyruszyła z Konstantynopola, aby 9 lipca dotrzeć do Belgradu. W sześć dni później upadła twierdza Petrowaradyn – ostatni bastion obrony Węgrów. Do walnej bitwy doszło 29 sierpnia pod Mohaczem, w której nieudolnie dowodzona armia węgierska poniosła kompletną porażkę⁹⁸.

Dla odciążenia uwagi strony polskiej i uniemożliwienia wysłania wsparcia dla króla Ludwika, na Ruś uderzyły zagony tatarskie czyniąc poważne szkody. Przygotowania do najazdu na Polskę, w porozumieniu z Tatarami, miał też czynić gospodarz Stefan, o czym pisał królowej Bonie marszałek Piotr Kmita⁹⁹.

We wrześniu 1526 r. zmarł brat Stefana IV, Piotr¹⁰⁰. Prawdopodobnie wtedy też zapadła decyzja o pozbyciu się kłopotliwego gospodarza. Zraził on bowiem do siebie zarówno sułtana, jak i Polaków. Stefan IV został otruty przez własną żonę 14 stycznia 1527 r. Pozostał w pamięci ówczesnych jako władca zły i okrutny¹⁰¹. W historiografii rumuńskiej można znaleźć sugestie, że to Polacy zainspirowali to zabójstwo¹⁰². Wydaje się to jednak bardzo mało prawdopodobne, aby Polska, zaabsorbowana sprawami węgierskimi i głęboko zaniepokojona rozwojem wydarzeń za południową granicą, angażowała się w spisek przeciwko gospodarowi. Ostatecznie Stefan Młody odmówił udziału w wyprawie przeciwko Węgrom i na swój

⁹³ *Acta et epistole relationum Transylvaniae...*, t. 1, nr 100, s. 136-138; Z. Spieralski, *Awantury mołdawskie*, s. 75.

⁹⁴ G. Ureche, op. cit., pkt. 111, [online]; *Cronica lui Macarie*, s. 202; *Documente privitoare la Istoria Românilor culese ...*, t. 11, nr 5, s. 3-4; N. Iorga, *Istoria armatei...*, t. 1, s. 127-129.

⁹⁵ M. Marek, *Mushati family*, [online]; Z. Spieralski, *Kampania obertyńska...*, s. 90-91.

⁹⁶ Z. Spieralski, *Kampania obertyńska...*, s. 91.

⁹⁷ N. Iorga, *Istoria armatei...*, t. 1, s. 130.

⁹⁸ A. Dziubiński, op. cit., s. 56.

⁹⁹ *Documente privitoare la Istoria Românilor culese ...*, t. 2, cz. 3, nr 375, 385, s. 537-538, 551-552.

¹⁰⁰ G. Ureche, op. cit., pkt. 111, [online]; *Cronica lui Macarie*, s. 202.

¹⁰¹ *Ibidem*, pkt. 112, [online]; *Cronica Moldopolona de Nicolae Brzeski ...*, s. 129.

¹⁰² A.D. Xenopol, op. cit., t. 2, s. 531-532.

sposób bronił też niezależności Mołdawii. Tak więc potęgowanie chaosu w tym regionie poprzez spiski stanowczo nie leżało w interesie strony polskiej. Aleksander Jabłonowski utrzymywał w swej pracy, że następcą Stefana IV był jego syn Stefan V, który miał zostać otruty przez żonę¹⁰³. Teza ta nie znajduje jednak potwierdzenia w źródłach i prawdopodobnie jest zwyczajną pomyłką autora. Wszelkie informacje źródłowe odnoszą się tylko do Stefana Młodego, którego zastąpił na tronie Piotr Raresz.

Trudno jednoznacznie ocenić, jaki wpływ na relacje polsko-mołdawskie w tym okresie miała sytuacja wewnętrzna południowego sąsiada Polski. Gospodar, skonfliktowany z bojarami, prowadził bowiem skomplikowaną politykę. Skuteczne zaangażowanie Polski i Węgier w rozwiązanie wewnętrznych konfliktów w Mołdawii nie było możliwe ze względu na aktywność Turcji w regionie oraz nieuregulowaną sytuację Zakonu Krzyżackiego, która absorbowała uwagę Zygmunta Starego. Niemniej jednak był to bardzo interesujący okres wspólnych relacji polsko-mołdawskich. Niewykorzystane bądź zaprzepaszczone szanse na zacieśnienie współpracy były wynikiem błędów popełnianych przez obie strony oraz skomplikowanej wówczas sytuacji międzynarodowej. Potęga państwa osmańskiego była tak wielka, a zagrożenie tatarskie dla ziem polsko-litewskich tak znaczące, że Zygmunt Stary musiał niezwykle ostrożnie działać na południu – dbając o dobre relacje z sułtanem oraz broniąc polskich wpływów w Mołdawii. Dodatkowym problemem była kwestia nieprzewidywalności Stefana IV, który zapatrzony w osiągnięcia swojego ojca i dziada, nie do końca realnie ocenił możliwości własnego państwa. Rzeczywistość była jednak brutalna, a gospodar opuścił ten świat w sposób, który można uznać za typowy dla Mołdawii – poprzez skrytobójstwo.

Stephen IV of Moldavia – the unknown part of Polish-Moldavian relation in 16th century Summary

This Article is devoted to Polish-Moldavian relations during the reign of Stephen IV of Moldavia. This theme played out in the Polish historiography in a completely marginal role. In the studies we find only a brief mention of this ruler. Meanwhile, his reign fell on hard times during Turkish expansion in the Balkans and Moldova barely defended the remnants of a self independence. For Poland, this region played a key role against the threat of Tatars and in the context of the Black Sea trade. That is why King Sigismund the Old wanted to keep its influence in Moldavia and save it for annexation by Turkey. These attempts, however, faced a number of obstacles which can be read in the article.

Keywords: Sigismund the Old, Moldavia, Stephen IV of Moldavia, Ottoman Empire, Hungary

Nota o Autorze: Mgr Patryk Kozieł (ur. 1991 r.)- historyk i geograf, absolwent Wydziału Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Główne zainteresowania badawcze to historia Polski XVI w., relacje polsko-mołdawskie w tym okresie oraz dydaktyka historii. Obecnie nauczyciel historii, geografii i wiedzy o społeczeństwie w I Liceum Ogólnokształcącym im. H. Sienkiewicza w Koluszkach.

¹⁰³ A. Jabłonowski, op. cit., s. CX.